

Dobiehajúca revolúcia?

Eva Trizuljaková

Nesúlady kultúry a spoločnosti, neistota občanov postkomunistických štátov a pochybnosti o správnom transformačnom procese, ktoré v posledných rokoch narastajú, prinášajú so sebou nemilé a často veľké prekvapenia. Takým doposiaľ najhorším je fakt, že projekt deštrukcie, ktorý si až donedávna razil cestu pod logom *tvorivého rúcania* a ktorý ovplyvňuje postmodernú kultúru, sa 11. septembra 2001 obrátil nielen proti svojim autorom, tvorcom, mecenášom a fanúšikom, ale aj proti celému civilizovanému svetu. Túto skutočnosť, tento *osudovo bezslovný stret svetov* panujúca kultúra ešte stále neberie vážne. Pokusy zovšeobecňovať a dávať zaostalejšej časti sveta vinu za konflikty a veľké ľudské tragédie a podozrievať z toho práve náboženský fundamentalizmus, nemajú však racionálne jadro. Bez toho, že by sa hlbšie načrelo do prameňov viery a základných princípov kresťanstva, sa nedá uskutočniť žiadaný návrat náboženských hodnôt do devastovaných a vyprázdnených pozícií sekulárnej spoločnosti. „Vypožičaná“ mravnosť jednoducho zahynie na nedostatok živnej pôdy a prestane byť súčasťou kultúrneho dedičstva.

Dotýkame sa jednej zo starodávnych tém mnohých socialistických rojkov, ktorých odjakživa priťahoval projekt Božieho kráľovstva, nikdy však nie natoľko, aby sa ho nepokúšali zbaviť náboženského obalu a zrušiť tam miesto pre Boha. V šesťdesiatych rokoch uviedol spisovateľ Umberto Eco na scénu fiktívnych *predavačov apokalypsy*; tak označil učencov a profesorov, ktorých úlohou bolo ponúkať svetu bohaprázdnu kultúru, chaos a neporiadok namiesto viery a vedenia.

Až do dnešných dní sa v tejto veci angažuje Jürgen Habermas, ktorý sa rád predstavuje ako *nekomunistický lavičiar nalavo od sociálnej demokracie*. On ešte r. 1981 napísal marxistickú teóriu *vitálnych a spoločenských funkcií komunikatívneho chovania*. Koncepty, s ktorými sa ako filozof a sociológ netají, sú socialisticky prosté: na prvom mieste hrá prím práca a na tom ešte prvšom stojí revolúcia. Revolúcia musí byť stála, permanentná, pripravená na novú deštrukciu vždy, keď sa zdá, že boj už ustáva a svitá nádej na poriadok a mier. Pre ľudí, ktorí uverili Marxovi, je totiž projekt spoločnosti bez konfliktov nezaujímavý a nudný. Navyše aj nebezpečný. Lebo pokoj podľa marxistov nevedie len k idyllickej selanke, ale tiež k vynútenej jednote, ktorá môže existovať iba v atmosfére moci a strachu. Radikálny, univerzálny charakter revolúcie si vyžaduje násilné pretrhnutie kultúrnej kontinuity a za žiadnu cenu nepripúšťa zmier.

Text spomenutej knihy vznikol na prelome deväťdesiatych rokov a nesie stigmú prevratných zmien okolo pádu berlínskeho múru. Autor nešetrí skeptickými úvahami nad zjednotením Nemecka, ktorému Ha-

bermas, ako občan spolkovej republiky nikdy nefandil a nepredpovedal nijakú budúcnosť.

To všetko je už históriou. Avšak aj v úprimnej snahe o ústretovosť sa prinajmenšom starší čitateľ nevyhne nevôli z opakovania omlieťych socialistických téz a nevdojak si zaspomína na šesťdesiate roky minulého storočia. Na um mu prídu zmarené pokusy o nastolenie *komunizmu s ľudskou tvárou* v štátoch východnej Európy, ľavicové nepokoje a vzbury študentov blahobytného západu spojené s dlhodobým štrajkom. Vtedy sa malo – *čtírou autokorekciou zriadenia* (mocenskej byrokracie), v rámci systematicky oživovaných teórií *tretej cesty* a radikálnej demokratizácie zo štátneho socializmu – vyvinúť čosi lepšie, účinnejšie a výkonnejšie, čo by sa *len tak mimochodom* stalo rovnocennou náhradou západných demokracií a prevýšilo by ich. Dnes už je jasné, že ctibažný plán dobyť západ a pokus získať prvenstvo v celosvetovej hospodárskej súťaži stroskotal na celkom inom probléme, aký predkladala panujúca spoločenská veda a ideológia soviетov. Pád komunizmu zapríčinil nedostatok inovatívnych ideí v oblasti materiálnej i duchovnej. Bolo to predovšetkým nezvládnutie nových technológií a vedeckých objavov, (spomeňme si na stalinskú kritiku kybernetiky a jej následné odmietnutie ako buržoáznej pavydy), ale aj neschopná organizácia výroby, slabá ekonomika a bezvýhľadnosť obchodovania v podmienkach izolovaných krajín, oddelených od západného sveta železnou oponou. Proces skazy skončil na úskaliach práva, poriadku, na poruchách *komunikatívneho chovania*: na kriminalite a morálnej bezmocnosti socialistických režimov a na nezodpovednosti komunistickej bossov.

Posledným klincom do rakvy materialistického svetonázoru bola táka banalita, akou je *hrubý domáci produkt*. To však nič nemení na skutočnosti, že akýmsi čudným riadením sa v politike aj dnes chronicky zjavuje želanie spojiť socializmus ruského razenia s trhovým hospodárstvom vyspelých demokracií. Sú takí, čo úprimne veria, že sa to urobí dá. Podľa Habermasa k tomu stačí len trocha pragmatizmu a štipka fan-tázie, tak sa vraj oba systémy navzájom doplnia.

Z perspektívy *Dobiehajúcej revolúcie* Habermas nemá v tejto mäteži jasno. Pravda, dnes mu už ide o kultúru ako o *celosvetovú tvorivú silu* a nepáčia sa mu – tak ako väčšine z nás – *nové podoby civilizovaného štátu v rozmeroch polície, tajných služieb a bojovej pohotovosti armád*. Nie je prvý, ktorému došlo, že demokracia sama nevytvára morálku a nemá nástroje, aby zvládla oblasť nepísaných zákonov, podmienajúcich spoločenskú disciplínu a pokojné spolužitie multikultúrnych a multietnických skupín a rôznych politických systémov. Ide o možnosti konsenzu, ktorý od nepamäti zaručuje priestor pre občiansku poslušnosť a poriadok. Ani nápad požičať si, lepšie povedané povybe-rať si potrebné etické princípy z hebrejsko-kresťanskej tradície nemá marxistické korene. I keď neoriginálny, je však vždy lepší ako panujúca

náboženská ignorancia a demagógia odporcov, ktorá pre náboženstvo nevie nájsť ani len slušné slovo.

Pravda, nejde o to, že by kresťanstvo odmietalo vstúpiť do dialógu so svetom. Problémom teológie už dosť dávno prestala byť aj sekularizácia. Druhý Vatikánsky koncil (1962 - 1965) oficiálne zrušil alianciu oltára a trónu a nastolil veľkolepý zmier s moderným svetom. Plne sa rešpektuje *autonómia pozemských skutočností* a nevylučuje sa ani odluka cirkvi od štátu. Novému pohľadu na veci verejné sa podriaďuje riešenie sociálnych problémov a otázky praktického života - školstva, vedy, politiky, kultúry, rodiny i spôsob práce a odpočinku. Snaha o oživenie starých foriem moci nemá podporu Cirkvi; myšlienky na návrat predkoncilových poriadkov dnes už málokto berie vážne. To znamená, že kresťanstvo uznáva autoritu vedy a nemá námietky proti politike riadiacej sa svetskou jurisdikciou, pokiaľ sa nedotýka základných premis všeobecnej mravnosti a princípov desatora.

Problém je v tom, že nijaká civilizovaná spoločnosť nevyžije z totálnej sekularizácie, z profanácie kresťanských ideí, ani z popierania tradičných hodnôt. Tam, kde spoločnosť prišla o dlhodobý mravný kapitál, sa vyprázdnený priestor, v ktorom mnohí už len intuitívne tušia akéhosi mŕtveho boha, nedá vyplniť krátkodobými pôžičkami len tak bez všetkého. Morálku totiž tvorí konkrétny človek, nie anonymná inštitucionalizovaná moc. Bude trvať dosť dlho, kým súčet spoločného a uvedomelého úsilia, v ktorom bude každý občan pracovať sám za seba, ukáže výsledok.

Reálny svet, plný protichodných záujmov, pravda, neprináša povzbudenie k plodnej tvorivosti, k vytrvalej práci a obetavosti pre druhých. Prekladať slová a myšlienky a naháňať tľmočníkov v spoločnom dome medzi bratmi, priateľmi, susedmi tiež nie je zárukou ideálneho konsenzu. Skôr sa musí obnoviť vzájomný rešpekt a úcta vo verejnom živote a do povedomia spoločnosti vrátiť pravda o dôstojnosti a jedinečnosti každého človeka. To treba urobiť nie k vôli estetizácii politiky, ale hlavne preto, aby sa zadostučinilo spravodlivosti.

Zdá sa, že pod dojmom prevratných udalostí sa na začiatku tretieho tisícročia začínajú transformovať v nepredvídateľných úkazoch. V tejto situácii kdekto ustupuje z neochvejných pozícií. Zmenu signalizuje aj Habermas. Tento raz sa vyjadruje rečou obchodníka s dažďom: *Nepokojné sny z rozumu, z ktorých už dvesto rokov vychádzajú démoni, sú dosnivané. Rozum sa neprebúdzá, sám je nočnou morou, ktorá sa rozpadá prebudením...* A ráno začína postriežkou: *Dôležité bude dávať pozor, aby sa socializmus neoslabil na *privátne chápanú regulačnú ideu, ktorá prideluje miesto morálke až za hranicou politickej praxe.** (Dobiehajúca revolúcia (Jürgen Habermas, Kalligram, Bratislava 1999, s. 164, 175)

No ešte prv, ako sa náročný proces premeny a obnova pretrhanej - 11 -
vázby začne realizovať, musí ateizmus a ideológie od neho závislé, naj-

mä však slogany a heslá, ktoré sa priživujú na kresťanstve, priznať krádež cudzieho majetku. Habermas si to zaokrúhlil na *moderné spôsoby myslenia, zapríčinené nelegitímne odňatými statkami*. Pre tento jazykový obrat však jestvuje presnejšie pomenovanie: *intelektuálna nepoctivosť*.

Je temer isté, že naveky sa nebudú môcť vyberať hodnoty z dedičstva, ktoré sa celé veky programovo obchádzalo a potieralo. Na túto skutočnosť už začiatkom minulého storočia upozornil katolícky teológ Romano Guardini. Podľa neho *skôr či neskôr príde čas, keď bezbožná myšlienka sama ponese zodpovednosť i bremeno ateizmu a sama bude musieť pretrpieť následky opustenia Boha – bez falošnej metafyziky a nepoctivo nadobudnutých hodnôt*.

Keďže Guardini bol bytostný optimista, pokúsím sa zmierniť tvrdosť jeho slov, nutne vytrhnutých z kontextu. Nenapadá ma nič lepšie ako citát z evanjelia: „*Dajte cisárovi, čo je cisárovo a Bohu čo je Božie*.“ Toto, pravda, neponúkam v mene oživovania akéhosi nového klerikalizmu, ale v mene človeka, ľudskej bytosti, ktorá je neoddeliteľnou jednotou tela i duše, tak ako rub a líce mince, nad ktorou Kristus povedal tieto pamätné slová.

Pokúsme sa zabudnúť na všetky revolúcie, na demagógiu, teror a násilie. Je anachronizmom myslieť si, že vyvolávanie rozbrojov a trvalý nesvár zaručia ľuďom šťastnú budúcnosť. Obyvatelia zeme potrebujú pokoj, niekedy viac ako každodenný chlieb. A človek si naozaj zaslúži, aby sa jeho existencia brala s najväčšou vážnosťou, aby nebol len hračkou v moci politikov a aby sa s ním všade na svete zaobchádzalo ako s Božím stvorením.

Akademická maliarka Eva Trizuljaková sa venuje maliarskej a textilnej tvorbe. V poslednej dobe pracuje na cykloch v technike pastelu – cykly v biblickej oblasti. V r. 2003 KBS jej udelilo cenu Fra Angelico aj s prihliadnutím na literárnu tvorbu.